

6. Sexualiteter, intimiteter och queera utrymmen

Den paradoxala (frikyrkliga) sexualiteten

Under intervjuerna blir det tydligt att dem jag möter har reflekterat mycket kring sådant som rör sexuella beteenden, uttryckssätt och relationer. De beskriver att de återkommande har behövt (och behöver) omförhandla de normer och synsätt som de fått med sig från kyrkan då dessa krockar med såväl de samhälleliga som de egna, senare formulerade normerna. Återkommande beskrivs sexualiteten som ett sätt att avgöra om man är en god kristen. Denna upptagenhet kring sexualitet granskar Foucault i *Viljan att veta* (1976/2002), där han gör upp med vad han kallar ”förtryckarhypotesen”, antagandet att sexualiteten är förtryckt och nedtystad. Han vänder sig mot uppfattningen att sexualitet blivit undanträngd och tabubelagd och menar istället att det under de senaste århundradena har skett en ”explosion av tal”. I den kristna andligheten, i litteraturen, medicinen och vetenskapen har sexualiteten kartlagts, diagnostiserats och kommenterats. Utifrån Foucaults resonemang kan sexualiteten i de frikyrkliga sammanhangen te sig paradoxal. Å ena sidan beskrivs ofta en tystnadskultur kännetecknad av tabu och skam och där sexualiteten ska förpassas till den privata sfären inom äktenskapet, å andra sidan finns en upptagenhet kring sexualitet som skapar ett behov av att tala, undervisa, skärskåda och bekänna samt skapa normer kring det som har med sexualitet att göra. Flera av de intervjuade belyser denna paradox. Ulrika säger:

Man skulle inte ha sex innan äktenskapet men folk pippade högt och lågt på de här lägren och blev av med oskulden och jag med.

Väldigt så här sexuellt. Sexuella grejer, liksom. Som jag kunde uppleva inte fanns i skolan. Det var inte alls samma fokus på det utanför kyrkan, liksom inte samma *hang-ups* på det sexuella.

Jag frågar henne varför hon tror att det var så sexualiserat och hon svarar: "För att det var så himla förbjudet. Det var så förbjudet och det var så tabu... men jag vet inte, jag har funderat mycket på det där". Med avstamp i Foucaults tankegångar konstaterar idéhistorikern Karin Johannisson (2010) att i samhällen med starka morallagar och tabun är sexualiteten samtidigt ständigt närvarande och något som genomsyrar hela tillvaron. Johannisson beskriver hur de perspektiv på sexualitet och intimitet som dominerar i vår kontext och samtid har vuxit fram ur kristendomens moraletik. Denna härstammar från ett renlevnadsideal där celibatet ansågs vara högsta formen av moral. Men, skriver Johannisson, då Gud uppmanat människorna att vara fruktsamma kunde inte fullständig avhållsamhet förespråkas. Detta kom att innebära en grundkonflikt mellan plikten att reproducera släktet och en strävan efter att förneka kroppsliga lustar. Kompromissen blev att den enda tillåtna sexualiteten var den som skedde i reproduktivt syfte. Denna sexualmoral har genomsyrat det västerländska samhället ända fram till vår tid och resulterat i vad Johannisson (2010, s. 126) kallar en "utpräglad sexualfientlig och skuldtyngd kultur".

Ett kristet förhållningssätt

I kristna sammanhang är det av vikt att lära ut ett "kristet förhållningssätt" till sexualitet, och för att kunna agera som en anständig kristen behöver man i tidig ålder lära sig vad som hör till den "goda", tillåtna sexualiteten. Här blir paradoxen tydlig, för samtidigt som sexualiteten utgör en viktig del av att vara en respektabel och en god kristen så betonar flera intervjupersoner att det inte finns något språk för att tala om detta. Lo säger:

Sen har det ju varit en process för mig för jag har ju varit tvungen att hitta ett språk för sex och sexualitet, om vad det egentligen är, för det märker jag ju också att i kyrkan är det ganska *mutat* [tystat] vad det gäller sex och det är jättekonstigt. Så man får väl liksom inget språk för det där. Och det är ju ett rejält problem för

alla de här stackars duktiga som gifter sig och ska tvingas ha sex och det blir bara hemskt [...] som världens minsta anorektiska tårtbody ur en jättestor tårta, typ.

Lo resonerar över att den frikyrkliga moralen på många sätt påminner om en radikalfeministisk moral när det gäller sexualitet. När hon väl insåg att hon hade fört över sina tidigare frikyrkliga ideal – som att inte ha penetrerande sex – till en feministisk kontext satte det igång en rad tankar hos henne om vad sexualitet är och varför hon inte sett intima praktiker med kvinnor som sex, och vad egentligen det innebär att leva i en intim relation. Hon säger:

Jag hade väldigt länge en princip att jag inte skulle ha sex med någon för att jag tyckte att... framför allt en man då, eller penetrerande sex skulle jag inte ha. Jag hade gjort en frikyrklig bedömning av sex men sen bara flyttat kontexten till en slags feminism, så då var det som att jag över en natt slutade med det. Det var också som... Vad är sex ens? De här sakerna är ju egentligen sex, men jag har inte tänkt på dom som sex för det handlar om kvinnor, och vad blir det för en konstig syn på min sexualitet då? Menar jag inte att det är sex och varför i så fall? Man har en ram som går att flytta runt och det är så man agerar själv också. Så då gjorde jag en liten *all over night*-förskjutning av det, men det är väl också en frikyrkoskada... jag har väldigt svårt att förhålla mig till hur man bygger en sund sexualitet eller vad en bra relation är och hur man ens ska kunna leva i det, vad det nu är.

Liksom Lo pekar flera av intervjupersonerna på svårigheten att skapa relationer och att ha sex, eftersom kärleksrelationer, intimitet och sexualitet har varit nära förknippat med moral och känslor av skam och synd. När jag träffar Sofia för en andra intervju reflekterar hon över de frågor som jag ställde under den första intervjun. Hon säger:

Varken jag själv eller någon annan har ställt den typen av frågor som handlar om lust och attraktion och när jag ser på de åren där jag var på ett sätt i förnekelse eller blind för mig själv [...] var var

min sexualitet då? vad var det? vad hände i min kropp? och vad beror det på att jag inte har fått den typen av frågor eller att jag själv inte har ställt den typen av frågor? Och då tänker jag att i många av de sammanhangen som jag har pratat om det i, så är det ju fortfarande kyrkliga sammanhang som kanske är lite så här... det är kanske lite tabu fortfarande med kroppslighet och sexualitet överhuvudtaget.

Lena beskriver hur sexualitet och lust varit omgärdat av tabun utan ett tillgängligt språk för att sätta ord på det som känts och upplevts. Flera av de intervjuade påtalar det svåra med att veta vad det innebär att ha en relation och att ha sex ”på rätt sätt”. Signe, till exempel, kopplar samman sin marginaliserade position som hbtq-person i kyrkan med att hon utvecklade det hon nu ser som en destruktiv sexualitet:

Att en destruktiv sexualitet fick ta stor plats tänker jag är kopplat till min identitet som hbtq-person och som marginaliserad i kyrkan på grund av min identitet. Och att jag tänker att jag tog en destruktiv sexualitet, att det är ihopkopplat. Om det hade varit något annat jag mått dåligt över så kanske jag tagit nåt annat, som alkohol eller så.

Jag frågar på vilket sätt sexualiteten var destruktiv, hur den yttrade sig, och hon svarar: ”Det var många olika sexpartners och också sexpartners som jag egentligen inte ville ha och det blev mer och mer och tog större plats, som ett missbruk”. Signe påbörjade ett tolvstegsprogram för sex- och kärleksberoende som hon beskriver hjälpte henne att bryta det destruktiva mönstret:

Jag hittade till ett tolvstegsprogram för sexmissbrukare och där kom jag tillbaka till kyrkan. Genom det programmet. Jag kom tillbaka på ett sätt som blev jättemycket mera aktivt. Eftersom tolvstegsbehandlingen bygger på att man skaffar sig en relation till en högre kraft och då blev det naturligt för mig att gå till den kristna tron, för det var den jag hade haft.

Tolvstegsprogram för sex- och kärleksberoende är en form av självhjälpsgrupper baserad på religiös grund. Programmen, som finns på flera platser i Sverige, är uppbyggda på samma principer som Anonyma Alkoholister (AA), där deltagarna träffas regelbundet för att stödja varandra och genomgå de tolv steg programmet består av. Signe berättar vidare om hur programmet fungerar och reflekterar över hur stor inverkan det har haft på hennes liv:

Man kan vara med på möten och där får man höra om stegen och där kan man skaffa sig en sponsor och sen är själva stegarbetet tillsammans med sponsorn, en person som har gjort samma resa och som berättar "så här gjorde jag i steg 1 och så här var det för mig och så här kan man göra". Så då är arbetet tillsammans med den personen. Sen kan man gå på mötena, vilket jag gjorde väldigt regelbundet för att få gemenskapen och vilket var väldigt viktigt för mig. Dels att hitta tillbaka till tron, dels är ju en stor del av programmet att göra en inventering, alltså rädslor och ilska och så som det är i många terapier och se över sina relationer och försöka leva annorlunda i dom. Alltså det här har förändrat hela mitt liv.

När Ulrika lämnade kyrkan i tonåren utvecklade hon vad hon idag beskriver som sexuella självskadebeteenden. Hon säger:

Jag trodde att alla utanför kyrkan har massor sex, att de missbrukar droger, det var ju så vi var uppfostrade. Vi hade fått se filmer och hela tiden det här hotet och hur mörkt det är att inte vara frälst. Så jag trodde ju att det är sex, det är droger, det är alkohol, det är fester, gränslöshet, det är det som gäller. Och jag ville ju inget annat än att passa in. Jag kände mig som en invandrare. Typ som att jag klev in i en ny värld.

I slutna värdekonservativa religiösa miljöer görs ofta en tydlig gränsdragning mellan samfundets liv och "det världsliga" livet. I den omgivande världen anses råda ett moraliskt förfall där människorna inte är skyddade från djävulens frestelser. När Ulrika lämnade kyrkan hade hon svårt att

navigera i den nya världen, hennes enda förståelseram var den som hon fått med sig från kyrkan. Ulrika gjorde vad hon trodde krävdes av henne för att passa in, hon fortsätter:

Jag börjar prova droger, ta droger regelbundet, drack mycket, festade mycket. Sen hamnade jag i lite sexuella självskadebeteenden för jag trodde ju där till en början att det var normalt. Att alla okristna tjejer har en massa sex, sen fattade ju jag att nä så är det ju inte.

Flera av de intervjuade reflekterar kring svårigheten att veta vad en fungerande sexualitet innebär då de aldrig har fått möjlighet att tala, förstå eller utforska sexuella praktiker och beteenden utanför de heterosexuella. Andra sorters sexualiteter har helt enkelt inte funnits inom deras förståelsesfär.

"Har vi legat med varandra nu?"

Även Liselotte reflekterar kring frikyrklighetens syn på intimitet och relationer och säger: "Vad dåligt rustade människor som inte tillhör normen blir i att ta hand om sina relationer. Det kan slå så fel liksom". Jag ber henne utveckla och hon fortsätter:

Det är så väldigt tydligt i vilka former allt ska ske och det finns till och med äktenskapskurser som du kan gå inom kyrkan. Och det finns ramar och människor att spegla sig i att "så här gör vi här". Som en färdig mall. Sen kan man ju undra hur sunt det är men ändå att det finns. Och sen det här totalt förbjudna då, som också finns, om man fungerar som jag gör, men att... man lägger locket på helt enkelt.

Liselotte menar att det är tydligt definierat vad som utgör en god sexualitet för heterosexuella personer, men för hbtq-personer finns ingen "färdig mall"; hbtq ses snarare som något förbjudet, något som inte bör finnas eller åtminstone inte synas. När hon väl blev tillsammans med en kvinna hade hon svårt att veta vad som var rimligt, hon säger: "Det var både liksom fantastiskt och väldigt svårt, därför att jag hade ingen trä-

ning. Jag kunde liksom inte riktigt förstå vad som var rimligt och inte rimligt”. Hon fortsätter: ”Det här att bli skolad in i att normen ska vara perfekt, det finns ingen plats för misstag och sen upptäcka att jag är inte intresserad av killar, jag är intresserad av tjejer, då blir det på nåt sätt att ’var är kartan för det här då?’”.

Sofia har liknande upplevelser. Hon berättar att när och hon hennes flickvän hade sex för första gången var hon osäker på om det verkligen gick att benämna som sex. Hon säger:

Jag frågade henne efteråt, har vi legat med varandra nu? Jag tror att jag var så inställd på att sex är ju liksom penetration och det går till så här, då ska de här detaljerna finnas. Det ska finnas kuk och fitta. Så att jag visste inte ens om det gick att benämna det som vi hade gjort som sex.

Ett sätt att få förståelse för hur heteronormativiteten osynliggör den mångfald av sexualiteter som finns är att utgå från antropologen Gayle Rubins *välsignade cirkel* (1984). Genom cirkeln – som består av två cirklar, där de ”goda” och socialt accepterade sexuella handlingarna placeras i innercirkeln och de ”dåliga” och ”onormala” handlingarna finns i den yttre cirkeln – kan man undersöka hur sexuella handlingar och beteenden har olika status i samhället. Den sexualitet som sker mellan en man och en kvinna, ur samma generation, i ett monogamt förhållande är den sexualitet som är samhälleligt mest önskvärd. Om de sexuella handlingarna är samkönade, inbegriper mer än två personer, har inslag av pornografi, rollerkar, sexleksaker eller pengar ses de som dåliga. Den goda sexualiteten belönas, medan de mindre accepterade utsätts för osynliggörande eller utpekande. Genom att särskilja god och dålig sexualitet skapas inte bara en polarisering, utan vidmakthålls även en föreställning om vad som anses naturligt och normalt. För att kunna ringa in vad som är den normala och förväntade sexualiteten behövs en motpol som representerar den felaktiga sexualiteten. Religionsvetaren Daniel Enstedts avhandling (2011) beskriver hur Svenska kyrkan gör en tydlig åtskillnad mellan den ”goda” och den ”dåliga” homosexualiteten. Den goda, genuina, homosexualiteten är den som efterliknar det kärleksfulla, heterosexuella, tvåsamma äktenskapet. Den genuina homosexualiteten är således skapad till hetero-

sexualitetens avbild, och endast då kan den få en plats i Svenska kyrkan. Intervjupersonerna beskriver i den här boken att den ”goda homosexualiteten” i de flesta frikyrkliga sammanhang utgörs av den som inte ”levs ut”. I majoriteten av de frikyrkliga samfund vi rör oss i här hör således ”den goda sexualiteten” endast hemma i det heterosexuella äktenskapet.

Trans och bisexualitet – den monogama och binära ordningens hot

Historikerna Svante Norrhem, Hanna Markusson Winkvist och Jens Rydström (2015) beskriver att bisexualitet länge betraktats med miss-tänksamhet av såväl hetero- som homosexuella. Dels har den setts som en ”bekväm täckmantel” (s. 158) som använts för att dölja homosexualitet, dels har den blivit betraktad som en fas som går över när personen väl blivit tillräckligt trygg i sig själv och vågar stå för sitt rätta jag. Detta har inneburit att bisexualiteten blivit ifrågasatt och många bisexuella vittnar om att de osynliggörs och marginaliseras. Enstedt (2011) redogör för att bisexualiteten har fått överta den roll som homosexualiteten tidigare spelat: som den rådande monogama ordningens hot. I de frireligiösa kontexterna blir detta tydligt. Pontus säger: ”Folk har förutfattade meningar om bisexuella människor och jag känner inte att jag lever upp till dom”. Jag frågar honom vad det kan vara för förutfattade meningar och han svarar: ”Att man inte kan bestämma sig. Ja. Mest så, i mångt och mycket. Innan jag kom ut så kunde jag tänka att jag inte behöver komma ut för jag kan välja att bli ihop med en tjej, men det märkte jag ju efter ett tag att det inte var ett hållbart sätt att tänka”. Pontus ger uttryck för en hållning som flera har påpekat är vanlig i de frikyrkliga sammanhangen: att genom att definiera sig som bisexuell anses personen kunna välja ett heterosexuellt liv. Även Lo belyser uppfattningen att som bisexuell kan du välja den ”rätta” heterosexuella vägen. Hon ser likheter mellan bisexualitet och en transidentitet:

Kanske att det finns en likhet mellan det bisexuella och trans-varandet. Att de har lite två sidor där det finns en idé om att det går att välja den rätta vägen men att man tar fel, och att det är ett aktivt val man använder för att förstöra. Och i den aktiva

handlingen bedriver man som en vandalism mot kyrkan, mot samhället, mot bra värderingar.

Både Pontus och Lo sätter fingret på något viktigt då de hävdar att bisexuella och icke-binära anses ha ett val och därmed också en möjlighet att välja ”rätt” väg mot ett heterosexuellt cis-liv. Om personen då väljer ”fel” väg ses det i de värdekonserverativa frikyrkliga kontexterna som ett aktivt ställningstagande för ett syndigt och felaktigt leverne.

Christina definierar sig idag främst som lesbisk, men ser det som viktigt dels från politisk ståndpunkt, dels ur hennes eget livsperspektiv att definiera sig som bisexuell. Hon säger:

Jag tycker det är viktigt att definiera mig som bisexuell politiskt sett, eftersom bisexuella är så oerhört stigmatiserade, men jag är lesbisk emotionellt, så att säga, men jag vill inte förneka min bakgrund och de relationer jag har haft heller. Men det har varit en lång vandring, men jag är nog mer flata idag än jag är bi, men ibland vill jag lyfta fram det eftersom jag har den bakgrunden och i ett livsperspektiv.

Forskning visar att bisexuella är mer stigmatiserade och utsatta än hetero- och homosexuella. I studier har det framkommit att bisexuella unga kvinnor genomgående har betydligt högre risk för psykisk ohälsa än såväl hetero- och homosexuella kvinnor (se t.ex. Folkhälsomyndigheten, 2020). Det är inte fullständigt klarlagt varför hälsosituationen är sämre och riskfaktorerna fler för bisexuella än för homo- eller heterosexuella, men enligt en rapport från Forte (2021) kan det handla dels om att bisexualitet är mindre synligt i samhället och att bisexuella mer sällan är öppna med sin sexuella läggning, dels om att bisexuella kan ha svårare att känna sig helt inkluderade i hbtq-gruppen. För att vidare undersöka varför bisexuella och transpersoner är särskilt utsatta i samhället kan vi ta hjälp av filosofen Jacques Derrida (2001). För att kunna förstå ett fenomen, menar Derrida, måste vi också lära känna dess motsats. Han belyser hur identifierandet av exempelvis kvinna eller man, heterosexuell eller homosexuell sker genom dess dikotoma betydelser. Det är genom motsatspar vi skapar vår förståelse av världen. När det kommer till bisexualitet och icke-binära

könsidentiteter finns ingen given motsats, vilket enligt Derrida innebär att kategorierna riskerar att bli svårförstådda.

"Kavla upp ärmarna och var lesbiska!"

Signe, som är drivande och engagerad i frågor som rör hbtq och som också levt öppet som lesbisk under flera år, reflekterar över att hon tidigare har sett bisexualitet som något problematiskt:

Jag har sett ner mycket på bisexuella. Ja... jag vet egentligen inte... men för att jag har tänkt att det behövs mer samkönade relationer och då borde fler bisexuella ändå välja att vara med personer av samma kön för då... och det här är ju helt stört... men för då bidrar de mer i kampen. Och det här resonemang-
et blir ju helt bakvänt för om kampen handlar om att man ska kunna välja den kärleken som kommer till en... och så säger jag "att ni bisexuella får ju faktiskt skärpa till er lite och kavla upp ärmarna och vara lesbiska!"

Signe beskriver en hierarki mellan att föra en kamp för samkönade relationer och att föra en kamp för att alla ska kunna välja "den kärleken som kommer till en". Hon var tidigare av åsikten att det är de homosexuellas rättigheter som behöver premieras, men har landat i att kampen bör bestå i att alla ska ha rätt att älska den de vill och ha möjlighet att uttrycka den könsidentitet de vill. När hon reflekterar över hur hon själv definierar sig återkommer hon till kampen inom kyrkan och säger att hon har försökt att vara enbart lesbisk för att passa in i den kampen:

Jag har känt att det är starkare med kvinnor och om det är de här tre orden att välja på, homo, bi och hetero, då är jag mest lesbisk. Men sen har jag tänkt att jag är mer en åtta. Det är som en skala jag haft, att noll är hetero och tio är homosexuell och då har jag tänkt att jag är en åtta. Men så är det ändå som jag har försökt att tvinga in mig själv i tian för att passa in i kampen.

Signe, liksom flera av de andra intervjuade, ser den sexuella läggningen eller könsidentiteten som flytande och föränderlig, men uttrycker samti-

digt en oro över att denna hållning ska användas mot henne i de frikyrkliga miljöerna. Lite längre fram i intervjun berättar Signe att hon nyligen träffat en man och blivit förälskad, något som hon har haft och fortfarande har många betänkligheter kring. Hon säger:

Jag tänker att det har mycket med konservativa personer att göra, som tänker att man kan använda olika omvändelseterapier. De får inte tro att jag har blivit en person som har blivit omvänd. Tänk om de tror att jag har blivit omvänd!

Charlotta: Att de kan komma att använda dig som exempel, typ hon var lesbisk men nu är hon tillsammans med en man?

Signe: Ja. Exakt! Och jag har väldigt svårt att släppa det. Det behövs fler samkönade relationer i frikyrkan. Och jag kanske inte kommer vara en av dom och på ett sätt är det en sorg. Alltså för att det är en tänkt del av min livsberättelse och så verkar det som att det inte kommer bli så.

Enligt Norrhem, Rydström och Winkvist (2015) har kategoriseringar som hetero-, homo- och bisexuell kommit att stänga in människor i identitetsistället för handlingskategorier. I förståelsen av dessa begrepp, menar de, finns ett förgivettagande av könstillhörigheten, där den homosexuelle ska känna begär till någon av samma kön, den heterosexuelle till någon av motsatt kön medan den bisexuelle är könsöverskridande i sitt begär. Detta antagande är grundat i essentialistiska och binära föreställningar där det görs en tydlig skillnad mellan män och kvinnor. Dessa essentialistiska föreställningar är som vi har sett starkt förankrade även i den kristna livsåskådningen.

Sexualiteten som flytande

En del av de intervjuade har svårt att identifiera sig utifrån sexuell läggning och kön; några anser det vara överflödigt och onödigt. Hanna resonerar kring att sexualiteten är föränderlig över tid:

Jag såg mig själv som straight tills jag var i mina tidiga 20 och sen tänkte jag på mig som bi tills jag var 25, men jag kom inte

ut förrän jag var 25. Och nu ser jag mig som flata. Men jag var ganska övertygad om att jag var straight tills jag var 20. Jag hade pojkvänner och så [...] Jag skulle inte kunna tänka mig att ha relationer med män nu, men det var bra relationer och jag minns att jag verkligen var förälskad, så på nåt sätt, hur konstigt det än... man ser på sexualitet som så grundad och satt, men på nåt sätt är den inte det.

Julia, som genomgår en könsbekräftande utredning, reflekterar över ovissheten i hur hon kommer att identifiera sig när utredningen är klar. Hon säger:

Jag tänker på mig som lesbisk som jag ser det nu. Jag tänker så. Men jag vet inte. Jag kanske kommer tänka annorlunda med tiden. Att jag kanske påverkas åt andra håll, det har jag hört från andra. Framför allt det här... att jag känner att om jag kommer få en konstgjord vagina så kan jag ändå tänka att jag vill känna det som en kvinna brukar känna. Alltså... så det finns den tanken att det kanske kan bli mer aktuellt om jag kommer till den punkten att jag gör en operation. Men det har jag förstått att man får vänta länge på att det ska läkas. Men man är ju på gång ändå. Jag vet inte, jag tror att det kommer andra tankar naturligt om man inte har den här penisen längre, om den inte finns. Den är omgjord. Så det kan bli annorlunda. Ja. Ingen aning.

I teologen Marcella Althaus-Reids (2004) konstruktivistiska queera teologi ses såväl kön och sexualitet som tro som föränderliga och instabila. Hon är dock noga med att poängtera att hon inte förnekar individer som erfar sin sexualitet eller identitet som stabil och oföränderlig. Queer teologi, menar hon, handlar inte om att det finns ett sätt, eller en berättelse, som är den rätta. I likhet med Althaus-Reid menar teologen Mark Jordan (2011) att man bör undvika att lyfta fram en (sexuell) berättelse som den rätta eller sanna berättelsen. Jordan diskuterar sexuella skript som reglerar hur människor berättar historier om sina liv. Dessa skript kan begränsa hur människor tolkar sig själva och sina beteenden, och har också förmågan att skapa ”bra” och ”dåliga” sexuella praktiker. Detta,

menar Jordan, är tydligast i heteronormativa kontexter, men kan också ske i queera sammanhang. Ett exempel han ger är när en lesbisk kvinna som ibland väljer att ligga med män betraktas som "sämre lesbisk". Althaus-Reid (2004) menar att sexuella berättelser måste prövas utifrån vilka effekter de har på människors liv och eftersom människoliv alltid är i rörelse och människan aldrig "har" sig själv i någon fullständig och komplett mening kommer våra sexuella berättelser att återspegla rörelserna i våra liv.

Förkroppsligade ritualer, karismatiska uttryck och erotiserad andlighet

I sitt författarskap återkommer Per Olov Enquist ofta till de västerbottenska, evangelikala miljöerna han växte upp i. I ett samtal med journalisten Eric Schöldt reflekterar han kring den religiösa erfarenheten i relation till den erotiska. Han säger: "Den religiösa erfarenheten bottnar i en sensuell, erotisk erfarenhet och den är svår att beskriva. Men människor som upplevt den vet vad det är och till dom kan man vinka och säga 'jag vet – du vet'" ("60 minuter", 2014).

Det erotiska har varit ett svårhanterligt område för såväl filosofi som teologi, skriver filosofen Jonna Bornemark i sin bok *Kroppslighetens mystik* (2015). Hon utgår från beginen och nunnan Mechthilds av Magdeburg liv i 1200-talets Tyskland. I Mechthilds texter står sinnligheten, kroppsligheten och erotikerna i ett nära samband med den religiösa erfarenheten. Bornemark skriver: "relationen till det gudomliga [kan] inte skiljas från Mechthilds kroppsliga erfarenhet", där kärleken mellan Mechthild och Gud är "intimt förbunden med det erotiska begäret och laddningen mellan de två" (Bornemark, 2015, s. 170–171). I vissa av de berättelser jag får ta del av i intervjuerna är de kroppsliga och sinnliga erfarenheterna nära förknippade med de religiösa. Till exempel Anna anser att det är oförenligt att leva ut homosexualitet som kristen; hon beskriver att relationen till Jesus fyller det tomrum som uppstår av försakandet av en mänsklig kärleksrelation:

Jag har fått en väldigt stark kärlek till Jesus också i det här, att han har stått med mig.

Charlotta: Kan den kärleken från Jesus väga upp, att det gör det lättare att vara utan mänskliga kärleksrelationer?

Anna: Jag tror faktiskt att det kan göra det. Att Jesus kan fylla upp det behovet i mig, behovet av kärlek och närhet. Att han fyller mig med sin kärlek och att han hjälper mig på det sättet. Att han fyller upp de här sårn.

För Anna blir det tydligt att relationen till Jesus kan fylla behovet av kärlek och närhet, vilket gör det lättare för henne att motstå mänskliga (homo)sexuella begär och relationer.

I sin fenomenologiska studie av karismatisk kristendom sätter Csordas (1997) kroppen i centrum för hur människor förstår och orienterar sig i sin omgivning. Med utgångspunkt i filosofen Maurice Merleau-Pontys (1962) begrepp förkroppsligande (*embodiment*) undersöker Csordas hur all varseblivning utgår från kroppen och dess sinnen. Erfarenheter och upplevelser är enbart möjliga genom kroppen och det är med kroppen som vi kan navigera i världen. Genom att exemplifiera med praktiker och uttryck som förekommer inom den karismatiska kristendomen så som tungotal och ”falla i anden” visar Csordas hur dessa förkroppsligade ritualer å ena sidan är inlärdas som en del av gemenskapens habitus, å andra sidan tolkas de som kommande från Gud. För flera av intervjupersonerna, i synnerhet de med erfarenhet av karismatisk kristendom, är dessa ritualer vanliga. De berättar om förbedjan, lovsång, tungotal och att ”falla i anden” som dels bör förstås som en intensifiering i förhållandet till Gud och den helige Ande, dels som en process som alstrar gruppdynamik och emotionell energi till dem som upplever ritualerna (jfr Collins, 2005). I Tanya Luhrmanns studie av Vineyard i USA beskriver hon förbönssituationer, *prayer huddles*:

One person in the center, usually crying and in distress; the rest of the group crowded around with their hands on the person or (if they could not reach) their hands on the people who were touching the person in the center, as if the physical connection

carried supernatural connection. (Many of them believed it did)
(Luhrmann, 2012, s. 112).

Luhrmann förstår dessa praktiker som kroppsliga; det är genom sina kroppar som deltagarna lär sig att uppleva Gud. Samtidigt är praktikerna också emotionella och ger upphov till starka och explosiva känslor. Luhrmann skriver: "People are pushed to experience powerful, bad, explosive emotions while being told that they are safe and loved" (Luhrmann, 2012, s. 111).

Intimiteten i dessa förbönssituationer är något som även Jessica Moberg (2013) lyfter i sin etnografiska studie av karismatisk kristendom i Sverige. Hon beskriver hur medlemmarna ofta kramades och tog i varandra. Under bönegrupperna omfamnades eller handpålades den som det bads för, praktiker som hon själv deltog i. Moberg (2013, s. 65) beskriver att trots att denna "group hugging between strangers" inte alls var bekväm för henne gav den henne insikt i hur viktig den fysiska interaktionen var för att skapa starka band mellan medlemmarna. Den intima och nära gemenskapen är något som även intervjupersonerna i denna studie beskriver. Ulrika säger att det fanns ett slags sexualiserad gränslöshet i de pingstförsamlingar som hon tidigare varit medlem i:

Så kunde det vara i kyrkan också. Gränslösa och sexuella saker, lite ungdomspastorer som tog lite mycket på ungdomarna, som blev lite väl bekräftade och generade ibland. Och att man anförtror sig till dom om sina sexuella... alltså jag vet inte. Men samtidigt så var det ett sånt fördömande mot hbtq-personer. Det var verkligen likställt med pedofili.

Sofia berättar om hur förbönen var ett tillfälle där starka känslor kunde komma till uttryck. Hon träffade en kvinna under ett förbönstillfälle som hon fick starka känslor för:

Att jag kunde känna saker, det här är väldigt genant att prata om [...] jag ska försöka komma på ett konkret exempel. Jag var på ett bönemöte när jag var i 20-årsåldern [...] och vi skulle ha en bönestund och då var det en tjej där i min ålder som jag bad för.

Och som jag då upplevde väldigt starkt så här att jamen jag kände jättemycket känslor för henne [...] Jag bad för henne jättelänge och vi pratade jättelänge och det var... jag upplevde en väldigt stark känsla och jag använde inte... när jag tänker tillbaka så, uh hur hade det varit om jag hade varit en man? Om jag varit en man och vi varit i samma ålder och jag egentligen kände lust till den här kvinnan och tog jättemycket av hennes tid och tog på henne och om jag såg det utifrån skulle jag tyckt det var lite obehagligt och då har jag försökt rannsaka mig själv om jag har gjort nåt... otillbörligt. Och det tycker jag inte att jag har men samtidigt tycker jag det är så kladdigt att det blandas ihop på nåt sätt, att jag blandade ihop mina känslor med det jag tänkte var Guds tilltal eller så [...] Ofta kunde jag uppleva att "Gud la på mitt hjärta", alltså att be för, och det var ju alltid tjejer [skrattar], alltså det var ju alltid, liksom alltid... tjejer! Det var ju aldrig att Gud manade mig att be för nån gubbe eller nån kille och det är ju så här intressant att tänka på i efterhand [skrattar].

Sofia tror att situationen förmodligen hade tolkats annorlunda (av såväl hennes själv som andra) och på ett mer problematiskt sätt, om hon varit man med lustfyllda känslor riktade mot en kvinna under en förböns-situation, men här blev det lesbiska begäret osynliggjort i en självklar heteronormativ kontext. Sofia gör jämförelser med Knutby när hon vidare reflekterar över den makt hon hade som ledare:

Lite som Knutby, fast Knutbysekten är ju väldigt extrem, men alltså jag var mycket i såna sammanhang där det fanns några som hörde Gud lite extra. Lite som Kristi brud och det blir ett väldigt maktspel i det och utifrån det så har jag hört av mig till folk som jag har varit ledare för, tjejer framför allt och frågat om de tyckte att jag har utnyttjat min maktposition och hur de har uppfattat mig som ledare. Och de svar jag har fått har liksom varit... "Nä, men du var bara kärleksfull, det var ju värre med den här personen som var man och som var helt vidrig". Och det är klart då jämförs jag med en som kanske var psykopat, så det är ju skönt för mig att då fick jag vara den goda.

Sofia menar att eftersom sexualiteten var så kontrollerad var det som om hon omdirigerade sin sexuella lust till det karismatiska, andliga:

Den här typen av kletig andlighet, jag vet inte om du förstår vad jag menar med kletig men där det blir väldigt diffust vad som är vad [...] Eftersom jag befann mig i ett sammanhang där kvinnlig sexualitet överhuvudtaget var väldigt åtsnörd så tror jag att jag tolkade saker som jag kände i kroppen som något annat hela tiden [...] Det som är väldigt tydligt är att jag blandade ihop sexualiteten och lusten med det andliga. Den allra största förklaringsmodellen till min lust tror jag att jag la i det här karismatiska andliga.

För Sofia framstår det inte som så konstigt att denna sammanblandning sker eftersom de andliga uttrycken liknar de sexuella:

Därför att jag tycker att den här kletigheten, sammanblandningen mellan lust och andlighet, jag tänker att den är inte helt konstig... Det är inte helt konstigt, för starka känslor i en sån religiös miljö där det är mycket fokus på fysiska uttryck också. Att ramla, att gråta, att skratta – för mig är det... det påminner väldigt mycket om hur jag är som sexuell varelse, när jag har sex. Jag är en väldigt känslös person som kan få väldigt starka känslösa fysiska uttryck och då tänker jag att sån har jag varit som andlig person, som sexuell person. Och då tänker jag att då ligger ju de nära varandra.

Sofia beskriver hur de starka, förkroppsligade känslor som hon erfarit i utövandet av karismatisk kristendom kan vara likartade dem hon erfar i en sexuell situation. På så sätt kan de karismatiska kroppsliga känslorna och reaktionerna sägas sedimenteras i kroppen och komma till uttryck i andra sammanhang än de religiösa. Csordas (1997) undersöker hur dessa förkroppsligade känslor utgör en orientering där kroppen är central för hur individen varseblir och förhåller sig till sin omgivning. Han beskriver en närhet till det gudomliga i de karismatiska kontexterna, en närhet erfaren genom kroppen och som upprätthålls genom att träna, kontrollera

och dirigera kroppen i att känna vissa känslor i vissa sammanhang. På så vis orienteras kroppen mot somliga uttryck och när kroppen sedan upplever liknande situationer utanför ett religiöst sammanhang reagerar den med liknande känslor. Meredith McGuire (2008) skriver om hur minnet förkroppsligas, vilket hon förstår som att minnet är nära förbundet med våra känslor, vår känsel och våra kroppsliga tillstånd. Flera av de intervjuade berättar om situationer där intimitet och lust blandades ihop med karismatiska uttryck och där handpåläggning, förbön och lovsång kunde få erotiska undertoner.

Queera utrymmen

Jag vill fortsätta med att lyfta fram de intervjuades erfarenheter av och möjligheter till att uttrycka queera känslor och begär i frikyrkliga sammanhang. Som jag tidigare pekat på är heteronormativiteten en gemensam nämnare inom de frikyrkliga miljöerna. Paradoxalt nog vittnar flera intervjuade om hur de kunnat utforska queera relationer, sexualiteter och identiteter just på grund av det heteronormativa sammanhanget. Sam ser tillbaka på tonårstiden i frikyrkan:

Det var också diffust med vem som var queer för vi var jätteexperimenterande med varandra då hela gruppen. Alla stereotyper av frikyrklig incestuös... alltså ett sammanhang med tonåring som bara är kåta liksom.

Charlotta: Men som man tänker frikyrkomiljön så är det ju ofta väldigt heteronormativa miljöer, men här låter det som att ni testade och gick över gränser och hur... hur hände det? Pratade ni om det?

Sam: [...] Allt det här var möjliggjort av den heteronormativa miljön. Det hade inte gått i en queer *enlightened* kontext att vara som vi var. Hela grejen var att vi hade bara kul, vi hånglade, men det var så himla... killar och tjejer hör ihop, annars så är man "sån" och sex är kuk i fitta och det var absolut till 100 procent den diskursen och det möjliggjorde det vi gjorde [...] Det fanns ett glapp, ett glapp som vi fick plats i. Men absolut en hetero-

normativ miljö och det var också därför som det blev så enkelt i relation till ledarna att det var väldigt så här... ”vad kul att de är här”... hade det snedknullats till höger och vänster så tror jag att de hade varit snabbare med att gå in. Men nu gjorde det liksom inte nånting. Skulle det vara kuk i fitta-sex så var vi ju jättenoggranna med allting. Då ställde man larm mitt i natten och smög för det var ju en grej! Däremot... jag sov inte själv under hela konfa-läggret, jag delade alltid säng med någon. Jag sov med nån konstant i tre veckor och det var inget som nån lyfte ett ögonbryn för. Vi bara ”äh det är så mysigt vi ska sova ihop” och de bara ”jaaaaa” och sen vad vi gjorde på natten det gjorde inget, eller jag tror inte de tänkte på det. Eller det är väl klart dom gjorde, men det lyftes aldrig.

Charlotta: Det diskuterades aldrig?

Sam: Nej, det gjordes liksom inte det. För hur fan skulle de ha satt ord på det? För det är också det som blev det här glappet, för hade det varit en kille och tjej som gjort samma sak så hade de haft nånting att sätta ord på: ”Nämen vi tillåter inte det här”. Det fanns tjej- och killsalar till exempel, den uppdelningen. Så det var liksom i den väldigt heteronormativa kontexten som vi fick utrymme, som vi fick plats. För hur fan skulle de kunna benämna, *vi* kunde ju inte ens benämna vad det var vi gjorde. Vi hade ju noll verktyg att kunna sätta ord på det vi gjorde förutom att det kändes najs.

Eftersom det inte fanns något språk för handlingarna kunde de inte diskuteras och i detta utrymme, eller glapp som Sam kallar det, kunde Sam och de andra ungdomarna i församlingen utforska queera begär och känslor. Även om ledarna visste vad som hände saknade också de språk för att diskutera det med ungdomarna och de kunde därför varken förmana eller förbjuda.

Även Mika beskriver hur hen fick möjlighet att leva ut sin queerhet i kyrkan och att det var något som inte kunde sättas ord på:

Det gick inte att vara superöppen på det sättet, men jag kände att jag levde ut min queera sida av kärlek, verkligen, på våra konfa-läger och konfa-träffar [...] Det var mer under ytan och inte öppet med etiketter, man kunde inte prata om det öppet och sätta etiketter på varandra men samtidigt så var det, i alla fall i min konfa-grupp och tonårsgrupp, att alla var väldigt kärleksfulla och kramiga och man sov med varandra och det var väldigt så... härligt och trevligt på det sättet. Och det är väl i det som jag upplever att jag kunde leva ut mycket av det queera [...] Men ja... jag kan nog se tillbaka som att jag levde ett öppet... att jag fick utlopp, att jag fick leva ut min sexualitet fullt ut förutom att det inte var sagt, det var inte uttalat. Jag hade en person som jag liksom hade en jättenära relation med och hade sex med i flera år, från kanske sjuan och sex års tid framåt. Men det kunde inte etiketteras, vi kunde inte prata om det som att det var ett homosexuellt agerande. Utan vi var två nära kompisar eller nåt.

Flera av de intervjuade beskriver att de queera känslorna och begären kunde försvaras eftersom de inte involverade sex i traditionell mening, det vill säga heterosexuella handlingar och uttryckssätt. Christina berättar hur BDSM (bondage, disciplin, dominans, sadism och masochism) blev ett slags överlevnadsstrategi när hon arbetade och bodde på ett kristet behandlingshem, en tillvaro som hon beskriver som ytterst karismatisk och dogmatisk. Den manlige pastorn, berättar Christina, guidade personalen och klienterna med järnhand och ansåg sig ha en direktlänk till Gud. Under denna tid utvecklar Christina en bondage-relation med en kollega:

Vi hade ju ingen genitalberöring, så då var det ju inte fel på det sättet. Men det är ju klart att vi var ju inte öppna, vi berättade inte för någon. Vi begav oss ut i skogen, långt ut, och det här blev på nåt sätt en överlevnadsstrategi och också ett sätt att få leka med över- och underordningar både att få ha makten men också att få ha... men det är så vansinnigt, eller förstår du? Det blev ett sätt att överleva.

Charlotta: Fanns det en rädsla för att de andra skulle komma på er eller en rädsla inför Gud?

Christina: Alltså, det här var... jag utvecklade en förmåga att skapa rum utanför. Jag tog inte in Gud i det här. Det här var ett eget rum och det skedde alltid under rituella former. Vi hade totalt tystnadslöfte. Vi skulle aldrig någonsin tala med någon, *what so ever*, vad som än hände om det här. Det hände i en parallell verklighet och eftersom vi inte hade samlag med varandra så var det ju inte helt fel. Det var ju inte sex.

Att skapa queera utrymmen genom att sortera dem i "rum utanför" blev för Christina ett sätt att särskilja de känslor som var möjliga att visa upp och de känslor hon hade inom sig i den ytterst värdekonserverande kontext hon var en del av. De queera utrymmena blev avgörande för att de "förbjudna känslorna" överhuvudtaget skulle kunna att existera.²⁷

I detta kapitel har jag undersökt hur intimitet och sexualitet kan komma till uttryck i de frikyrkliga kontexterna. Som vi har sett är sexualitet å ena sidan tabu och omgärdad av tystnad och å andra sidan finns ett behov av att lära ut "rätt" sorts sexualitet – det kristna förhållningssättet. Detta innebär att det både finns en tystnad och en upptagenhet kring sexualitet i de frikyrkliga miljöerna. Samtidigt kan tystnaden också innebära en möjlighet för de queera begären att uttryckas i det dolda. Intervjupersonerna beskriver även hur intimiteten och sexualiteten i vissa sammanhang kanaliseras till det religiösa, där andliga praktiker och situationer får sexuella undertoner.

I nästa kapitel kommer jag bland annat att undersöka vilken betydelse heder och kyskhetsnormer har i frikyrkliga miljöer samt hur känslor som skam kan upplevas.